

عنوان مقاله:

بررسی و تحلیل شیوه های آموزش زبان فارسی به گویشوران زبان عربی؛ نمونه موردی مجموعه کتاب های "آموزش نوین زبان فارسی" از احسان قبول

¹آزاده منتظری

زبان فارسی درجه ای است به سوی پهنه گسترده تمدن باستانی، تاریخ پر فراز و نشیب، فرهنگ پیشرو، هنر معناگرا، ادبیات انسانی و اندیشه ها و آیین حقیقت گرای ملت ایران، و آموزش این زبان به غیر فارسی زبانان، خدمتی متعالی است در راستای آشنایی ملت های دیگر با این ارزش های متعالی و جهان زیبای ایرانیان در گستره تاریخ؛ بنابراین با توجه به ارتباطات و تعاملات گسترده کشور ایران با کشورهای دیگر در عرصه های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، هنری و علمی ضرورت آموزش زبان فارسی در سطح جهانی و خصوصا منطقه خاورمیانه بیش از پیش اهمیت می یابد. در این پژوهش سعی بر این بوده تا به شیوه های آموزش زبان فارسی با تاکید بر مجموعه کتاب های "آموزش نوین زبان فارسی" تألیف "احسان قبول"، که منبع اصلی آموزش زبان فارسی در کشور لبنان به شمار می آید، پرداخته شود و با روش تحلیل محتوا، و نیز با توجه به اهمیت استفاده از مهارت های چهارگانه (شنیدن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن) در آموزش هر زبانی، نحوه استفاده از این مهارت ها را در آموزش زبان فارسی به گویشوران زبان عربی، از طریق این مجموعه کتاب مورد بررسی و تحلیل قرار دهد. بررسی های انجام شده حاکی از آن است که آموزش مهارت های زبانی در کتاب های "آموزش نوین زبان فارسی" مستقل از بافت فرهنگی - اجتماعی زبان فارسی نیست و نیز هر یک از مهارت های مهم آموزش زبان با برنامه ریزی و در راستای سطوح و پایه های قبلی مورد استفاده صحیح قرار گرفته اند.

کلید واژگان: آموزش زبان فارسی، گویشوران عربی زبان، آموزش نوین زبان فارسی، احسان قبول

¹. استادیار و هیئت علمی گروه عربی دانشگاه قم

مقدمه:

مسئله اهمیت آموزش زبان و ضرورت توجه به آن در ارزش این پدیده نهفته است؛ چرا که در ایجاد روابط بین انسان‌ها و شکل‌گیری شخصیت، ساخت هویت فردی و اجتماعی مؤثر است.

زبان فارسی نیز از این مهم مستثنی نبوده و ضرورت آشنایی غیر فارسی‌زبانان با این زبان کهن بعد از پی بردن به قدمت این زبان، تاریخ پر فراز و نشیب آن، فرهنگ غنی آن به خصوص بعد از درآمیختن با آموزه‌های اسلامی، امری بدیهی می‌نماید. از این روست که شاهد افزایش فارسی‌آموزان در کشورهای مختلف هستیم که با علاقه وافری به یادگیری این زبان روی می‌آورند.¹ و به جا است ایرانیان نیز در جهت اعتلای زبان خویش و هر چه بهتر آموزش دادن آن به افراد علاقه‌مند به زبان فارسی در سراسر دنیا تلاش نمایند. در این زمینه گام‌های بزرگی برداشته شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان اشاره نمود و از این میان کتاب دکتر احسان قبول با عنوان «آموزش نوین زبان فارسی» قابل ذکر است. این از یک سو، و از سوی دیگر در آموزش هر زبانی باید مهارت‌های اساسی شنیدن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن مورد توجه قرار گیرند؛ چه آن‌ها مهارت‌های به هم‌وابسته‌ای هستند که با فعالیت‌های هم‌زمان، تمرین و تکرار، تعمق و یادگیری در هم تنیده شده‌اند. از سوی سوم حرکت به سوی نقد و بررسی کتاب‌ها در این زمینه می‌تواند در بهبود روند آموزش زبان فارسی یاری همراه باشد. از این رهگذر مقاله حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی و نقد کتاب مذکور پرداخته است.

از مهم‌ترین سؤالاتی که پژوهش حاضر در صدد یافتن پاسخ آن‌هاست عبارتند از:
- شیوه عملکرد کتاب «آموزش نوین زبان فارسی» در آموزش زبان فارسی چگونه است؟
- کتاب نام‌برده تا چه حد در آموزش مهارت‌های چهارگانه اساسی در آموزش زبان موفق بوده است؟
- آیا ترتیب آموزش مطالب در کتاب بر اساس مهارت‌هاست؟

پیش از این، برخی پژوهش‌ها و مقالات درباره فراگیری زبان دوم به ویژه زبان فارسی و نیز آموزش زبان بیگانه به فراگیران غیر بومی شده‌اند که به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

- کتاب «اصول و نظریه‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان» از سید محمد ضیاء حسینی/کتاب «اصول یادگیری و تدریس زبان» از داگلاس براون اچ. ترجمه مجد الدین کیوانی/ و نیز مقاله «مهارت پنجم» در نشریه پژوهش‌های ادبیات معاصر جهان از نادر حقانی؛ اما در این راستا به پژوهشی کامل و جامع در نقد کاربردی کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان (به ویژه گویشوران عربی زبان) دست نیافتیم و

¹ . برای نمونه مراجعه شود به گزارشاتی که در این باره از وضعیت فارسی‌آموزان در کشورهای مختلف ارائه شده است مانند: زبان و ادبیات فارسی در اردن، از عبدالکریم علی جرادات، گزارش، سال 4، ش 3.

پژوهش حاضر با بر عهده گرفتن این مهم بعد از اشاره مختصر به اهمیت زبان فارسی و آموزش آن از طریق مجموعه کتاب های «آموزش نوین زبان فارسی» که از تازه ترین کتاب های منتشر شده در این زمینه به شمار می آید، به تحلیل و بررسی شیوه های استفاده از مهارت های آموزش زبان در آموزش زبان فارسی به گویشوران عربی زبان می پردازد.

شیوه های استفاده از مهارت چهارگانه در کتابهای «آموزش نوین زبان فارسی»

کتابهای «آموزش نوین زبان فارسی» تالیف احسان قبول که پژوهش حاضر نقد و بررسی آن را به عهده گرفته است از جدیدترین کتاب های آموزش زبان فارسی به عرب زبانان در لبنان به شمار می آید و شامل سه جلد است. در این مقاله بعد از ارائه تعریف جداگانه برای هر مهارت که تنها به منظور برجسته سازی نکته ها و ویژگی های مخصوص هر يك از آنها در یادگیری است، به بررسی این کتاب ها بر اساس مهارت ها پرداخته شده است. ذکر این نکته نیز خالی از لطف نیست که هر گاه از مهارت های زبانی با عناوین مختلفی از جمله مهارت های اصلی، کلاسیک، پایه و چهارگانه سخن به میان می آید ترتیب و توالی آنها عمدتاً به صورت شنیدن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن است (حقانی، 1384، 2).

الف: مهارت شنیدن:

شنیدن اولین و اساسی ترین مهارت می باشد که از زمان دمیده شدن روح به بدن انسان در بطن مادر آغاز می شود. گرایش به تکلم در افراد طبیعی نخست در قلمرو صور شنیداری ذهن (imagery auditory) شکل می گیرد و از آنجا به اعصاب کنترل کننده اندامهای گویایی منتقل می شود. برقراری ارتباط زبانی با دیگران در درجه اول از راه گوش صورت می گیرد و بنابراین گوینده باید بکوشد تا پیام خود را به گوش شنونده برساند، در غیر این صورت رشته ارتباط دیر یا زود پاره خواهد شد (جعفرلپسند <http://afa.rineshdaily.ir>)

در «آموزش نوین زبان فارسی»:

- نخستین چیزی که زبان آموز در بدو فراگیری زبان فارسی با آن مواجه می شود خواندن و یا نوشتن نیست بلکه شنیدن است؛ و چه بهتر که این شنیدن با واژه های ساده و پرکاربرد باشد که مؤلف نیز به این مهم توجه داشته است. و در درس اول این گونه آمده است: (آمد، رفت، بابا، ماما، برادر، خواهر (= خاهر)، خانه، اداره، بازار، مدرسه، صبح، ظهر، عصر، شب، از، به) و سپس شنیدن همین واژه ها در قالب جملاتی ساده مانند: بابا آمد، ماما رفت و... (قبول، 1388، ش: 1، 7).

- در تلفظ واج ها نیز شنیدن نحوه تلفظ واج ها بسیار بیشتر از جنبه نوشتاری آنها مد نظر مؤلف بوده است، و بی جهت نیست که مصوت های بلند (ا- ای- او) به وجهی نگارش شده است که شنیده و خوانده می شود اما نوشته نمی شود مانند:

باد = ب+آ+د بیش = ب+ ای+ش بود = ب+ او+د (همان، 1: 8)

و یا در تلفظ صامتهای: ا، آ، و، ئ (= ع، ـ، ع، ع، ع) این صداها مرادف یکدیگر قرار داده شدند در حالی که وجه نوشتاری هر یک با دیگری متفاوت است، همچنین واژه هایی که در زیر مجموعه این صامتها و دیگر صامتها آورده شده است از نوع

واژه‌هایی است که برای زبان آموز بیگانه و ناآشناست: آتش، آسیب، ابر، بهار، بازار، بحران، بیست (همان، 1: 31)

و این خود شاهد این مدعاست که مؤلف بیش از هر چیز بر جنبه شنیداری و گفتاری واژگان، واج‌ها، مصوتها و صامت‌ها تأکید داشته، به ویژه اینکه زبان آموزان در آغاز راه آموختن هستند و می‌بایست با افزایش توانایی شنیداری، مقدمات گفتگو و پرورش مهارت‌های بعدی (خواندن و نوشتن) را در آنان فراهم آورد.

– از آنجا که زبان مادری زبان آموزان عربی است، آوردن چهار صامت (پ، چ، ژ، گ) (قبول، 1388ش، 1: 67) یکجا و به طور مستقل از بیست و هشت صامت مشترک فارسی و عربی موجب می‌شود حس شنوایی زبان آموز به سادگی و با انگیزه هر چه بیشتر با صامت‌های متفاوت این دو زبان آشنا گردد، علاوه بر آن که این کتاب را مختص آموزش به فراگیران عرب زبان نمی‌سازد.

– مبحث "بشنوید و تکرار کنید" به فرایند طولانی شدن و تغییر جمله مبتنی بر فعل می‌پردازد و به تدریج جای خود را به متن می‌دهد. در این بخش فارسی زبانان صرفاً بر اساس شنیدن به تکرار جمله‌ها می‌پردازند؛ اگر چه برای خواندن و اشتباهات تلفظی نیز قابل استفاده است مانند:

رفت/بابا رفت/بابا از خانه رفت/بابا از خانه به اداره رفت/بابا صبح از خانه به اداره رفت (همان، 1: 11)

– شنیدن شعرهای ساده به زبان بیگانه گام مؤثری خواهد بود در جهت ارتقای مهارت شنیداری زبان آموزان و به تبع آن پیشرفت دیگر مهارت‌های زبانی آنان، و در این راستا مؤلف، این اصل را با آوردن و شنیدن شعرهای ساده تر تا شعرهایی کمی مشکل تر مورد توجه و اهتمام ویژه خود قرار داده است مانند شعر بچه‌های جهان که از نخستین اشعار این مجموعه است (همان، 1: 64)

بچه‌های پاک دل / بچه‌های مهربان / چشمه‌های زندگی/روشنی‌های جهان....
(محمود کیانوش)

– مهارت شنیداری بارها و بارها در کنار مهارت‌های دیگر مورد استفاده قرار گرفته است :

شنیداری و نوشتاری مانند: گفتگوی زیر را از سی‌دی بشنوید و بنویسید (همان، 1390، 3: 7)

شنیدن و خواندن و نوشتن و گفتگو مانند: شنیدن متن بزرگمهر وزیر دانشمند ایرانی، نوشتن و صحبت کردن درباره متن و پاسخ به سوالات آن (قبول، 3: 27-29).

ب: مهارت صحبت کردن:

صحبت کردن دومین مهارت از مهارت‌های چهارگانه آموزش زبان است که در مرحله بعد از شنیدن و قبل از خواندن و نوشتن قرار می‌گیرد. در بین جانداران تنها انسان از این ویژگی برخوردار است (الفضیلة، 2009م، 16).

در فرایند صحبت کردن گوینده پارامترهایی را بر خود لازم می‌داند که عبارتند از:
1- تلفظ حروف از محل درست آنها به طوری که برای شنونده واضح باشد. 2- ترتیب و چینش کلمات به گونه‌ای که هدف گوینده و شنونده هر دو را محقق کند. 3- افکارش را دسته بندی کند. 4- قواعد دستور زبانی (نحوی و صرفی) را رعایت کند. 5- در شنونده تأثیر بگذارد. 6- واژگان زبانی را به کار گیرد. 7- توانایی در جهت برانگیختن شنوندگان و جلب توجه آنها را داشته باشد. 8- تکیه و زیر و بم و آهنگ

موجود در کلام را رعایت کند. 9- مکث مناسب و حرکات بدنی در کمک به ادای واژگان را به کار گیرد. (علیان، 1992م، 96-99) مهارت صبحت کردن در "آموزش نوین زبان فارسی" به شیوه های زیر مورد اهتمام نویسندگان بوده است:

- توجه نویسندگان به زبان به عنوان نظام ارتباطی کاربردی نه نظام دستوری؛ چرا که از کنار قواعد دستوری سریع گذشته و بیشتر بر روی واژگان و ساخت جمله ها تأکید می کند و این رویکردی است که زبان شناسان در آموزش زبان بسیار به آن توجه کرده اند؛ **تیلور** معتقد است که زبان آموزان نمی توانند درک آگاهانه ای که از دستور زبان دارند را در ارتباط واقعی به کار برند. او از روش هایی حمایت می کند که زبان آموزان با زبان از طریق به کار بردن آن آشنا می شوند تا اینکه با مطالعه آن زبان را یاد بگیرند. (چستن، 1378، 456) سلس مرسیا¹ نیز چندین عامل مهم را که بین رابطه مطالعه دستور زبان و یادگیری زبان دوم اثر می گذارد مورد بررسی قرار می دهد و معتقد است که اطلاعات دستوری برای زبان آموزان بزرگسال مهم تر است اما برای کودکان اهمیت کمتری دارد و هم چنین برای دانشجویان پیشرفته تر نسبت به مبتدیان مهم تر می باشد. (همان، 456)

- ارائه بخشی تحت عنوان «بشنوید و تکرار کنید» که بر تقویت زبان آموز در این قسمت می افزاید. مانند:

«ایستاد. / کودک ایستاد / کودک روی میز ایستاد / کودک در خانه روی میز ایستاد / دیروز کودک در خانه روی میز ایستاد» (قبول، 1388، 1:36).

- ارائه گفت و گو هایی بر اساس کلمات جدید هر درس و دستور زبان آموخته شده که در آن از زبان آموز خواسته می شود که آنها را با همکلاسی خود تمرین کند. مانند: «امین: سلام مامان! صبح به خیر! / مامان: سلام عزیزم! صبح به خیر! / امین: آیا دیشب باران بارید؟ / مامان: نه؛ دیشب برف بارید / امین: آیا صبح هانیه به مدرسه رفت؟ / مامان: نه؛ هانیه به مدرسه نرفت. او بیمار است. / امین: آیا او به بیمارستان رفت؟ / مامان: آره؛ او با بابا به بیمارستان رفت» (همان، 1: 53)

- آغاز آموزش با چگونگی تلفظ واج ها چنانکه خود متذکر شده «در آموزش تلفظ واج ها صورت صوتی اهمیت دارد؛ نه معنای آنها. شنیدن و تکرارهای زیاد فارسی آموزان بعد از صدای استاد ولوح فشرده از اهمیت زیادی در این بخش برخوردار است». (همان، 1: 5)

- چیزی که تا حدی از قوت کار کاسته است نحوه پاسخ دهی به سؤالات است. برای نمونه: "آیا حمید به بازار رفت؟ بله، حمید به بازار رفت." (همان، 1: 20) این روش سنتی که معمولا در آموزش زبان به کار می رود و طی سؤالات پرسشی از زبان آموز خواسته می شود که به طور کامل پاسخ دهد و به بله و خیر اکتفا نکرده و یا حتی تغییری در صورت سؤال ندهد، روشی است که از طرف زبان شناسان خیلی مورد تأیید نیست. آنها بر این عقیده هستند که معلم باید به دانشجوی خود برقراری ارتباط را به سریع ترین و کامل ترین سطح آن تسریع دهد. به عبارت دیگر، نباید صحبت غیر ضروری و تصنعی تولید کرد تا مانع مبادله ارتباطی گردد. "یک ویژگی مربوط به گفتار مکالمه ای این است که واحد اساسی بیان مطالب مانند وضعیت نوشتن و خواندن، جمله نیست، بلکه بیشتر به صورت عبارت ها و جمله واره ها است.

¹ - Celce Murcia

متکلمین به مبادله و گروه های واژگانی ناقل مفهوم تمایل دارند تا جملات کامل، وعناصر غیر ضروری جمله را حذف می کنند». (چستن، 1378، 446)

- دادن کلماتی به زبان آموز و درخواست تشخیص کلمات دارای صامت خاصی مانند: «کلمه های زیر را با صدای بلند بخوانید و آنهایی را که دارای صامت «ت=ط» هستند مشخص کنید: شباهت، بیمار، ضوابط ...» (همان، 1: 32) مزیت این نوع تمرین ثبت کلمات در ذهن فرد است.

- آموزش عبارت های غیر رسمی در کنار عبارات رسمی. واژه هایی مثل "آره" به جای "بله" یا "جون" به جای "جان" (همان، 1: 13).

- اهمیت دادن مؤلف کتاب به متن در آموزش زبان فارسی و ارائه تمارینی به زبان آموز که از وی می خواهد تا جاهای خالی یک متن را بر اساس آنچه آموخته پر کند؛ برای نمونه: «ورزش برای زندگی امروز بسیار مهم و اساسی است. ورزش باعث فعالیت بدن انسان می شود و بسیاری از بیماری ها را از انسان ... می کند. بنابراین لازم است ما هر روز یک تا دو ساعت ... کنیم». (قبول، 1390، 3: 81)

- استفاده از اشخاص بیشتری در آموزش مهارت گفت و گو که شکل طبیعیتری را برای آن فراهم ساخته و توانایی ارتباط اجتماعی را در زبان آموز تقویت می کند. چرا که گفت و گو و صحبت کردن مهارتی است که به واسطه آن گوینده می تواند اعتقادات، احساسات و افکار و تجاربش را به دیگران منتقل کند، و این مهارت به منصف ظهور نمی رسد مگر با حضور حد اقل دو نفر که یکی شنونده و دیگری گوینده است و در حین صحبت کردن به جا به جایی نقش هایشان می پردازند. (علیان، 1992م، 20)

- توجه نویسندگان به **ویژگی های فراسو زبانی**: آهنگ کلام، تکیه صدا، بلندی صدا، نُن صدا ممکن است گاهی به اندازه مفهوم و یا بیش از خود کلمات پیامی را منتقل سازند. هم چنین حرکت اندام ها، خیره شدن و حالت های چهره، عنصر دیداری را به کلمات گوینده اضافه می کند تا پیام قوی تر و احساسی تری را نشان دهد. (چستن، 1378، 447) - به عنوان مثال نویسندگان در آموزش جملات پرسشی و خبری و تفاوت بین آنها به تغییر آهنگ صدا در آنها اشاره کرده است؛ که در جمله خبری آهنگ صدا به صورت افتان است و در جملات پرسشی غالباً آهنگ صدا به صورت خیزان است. نکته دیگر تکیه است. تغییر آهنگ صدا و تکیه از مواردی هستند که در تقویت مهارت صحبت کردن و ارتباط با اهل زبان بسیار مهم هستند، چرا که با تغییر آنها گوینده می تواند معانی متفاوتی را به شنونده منتقل کند. مثلاً جمله "پدرت دیروز به خانه برگشت" اگر به آهنگ افتان ادا شود، القای خبر اراده شده است و چنانچه با آهنگ خیزان بیان شود جمله حالت پرسشی به خود می گیرد اگرچه در آن قید پرسشی به

کار نرفته است. همچنین تغییر جای تکیه بر کلمات "پدرت" و "دیروز" معنای متفاوتی را ایجاد کرده و در نتیجه چنانچه در جمله پرسشی به کار رود، شنونده با توجه به کلمه تکیه دار جواب های متفاوتی را می دهد (.)

- انتخاب موضوعات پرکاربرد مانند سلامتی، سفر، ورزش، خانواده، طبیعت و مانند آن برای گفت و گو که به نحوی سعی در برانگیختن انگیزه زبان آموزان برای گفت و گو در کلاس ها داشته است.

- ارائه ضرب المثلها یا ابیات شعری و درخواست توضیح شفاهی از زبان آموز: مثلاً معلم از شاگردان می خواهد در مورد موضوعی مثل لباس و اعضای انسان صحبت کنند (قبول، 1389، 2: 33).

- توجه نویسندگان به زبان محاوره ای یا گفتاری: این بخش در جای خود بسیار مهم تلقی می شود؛ چرا که اهل زبان در مکالمات روزمره خود به زبان محاوره ای یا غیر رسمی حرف می زنند و تمارینی از این دست در کتاب های احسان قبول این فرصت را برای زبان آموز فراهم می آورد تا با زبانی که اهل زبان در زندگی روزمره از آن استفاده می کنند آشنا شود مانند: مصدر خواستن: / رسمی: می خواهم / غیر رسمی: می خوام / می خوامی / می خواد / می خوامی / می خوامی / می خوان (همان، 1390، 3: 22).

ج: مهارت خواندن:

خواندن یک مهارت اساسی و مکمل در یادگیری زبان است، خواندن، فرایندی است فعال و ادراکی؛ به عبارت دیگر، خواندن روند کسب اطلاعات از مطالب چاپی است. خواندن فرایندی است تولیدی؛ زیرا به خواننده ای نیاز دارد که توجه خود را به مطالب معطوف، و اطلاعات و مهارتهای آشنای قبلی را یکپارچه کند تا آنچه را نویسنده نوشته است درک کند. از دیدگاه کارشناسان و نظریه پردازان آموزش زبان، خواندن مهارتی است درخور توجه که محور آموزش محسوب می شود و آگاهی از فرایند و انواع آموزش آن، بسیار اهمیت دارد. محسوب می شود و آگاهی از فرایند و انواع آموزش آن، بسیار اهمیت دارد.

با توجه به این مهم کتاب احسان قبول را مورد بررسی قرار می دهیم: روش نویسندگان در کتاب تلفیقی از سه روش مهارت خواندن است که عبارتند: روش تعلیم کل کلمه¹ و معنا مرکز (زبان شناختی)² و آوا مرکز (رمز مرکز)³: بدین صورت که هر درس با مجموعه ای از کلمات آغاز می شود که زبان آموز ملزم به شنیدن و تلفظ آنهاست، بدون اینکه چیزی از واجها، صامتها و یا مصوتهای آن بداند و

¹ . در روش تعلیم کل کلمه معلم با استفاده از کلماتی که کلمه ای بر آن نوشته شده است و خودش آن را تلفظ می کند، آن کلمه را به دانش آموز می آموزد و از او می خواهد آن کلمه را تلفظ کند؛ رفته رفته کلمات یادگرفته شده برای دانش آموز بیشتر می شود و به آن حدی می رسد که می تواند آنها را در قالب جمله معنادار به کار برد (رینر و پولاجک، 1378: 77).

² این روش در قالب جمله با مجموعه محدودی از کلمات شروع می شود تا این که دانش آموز کلمات زیادی را می آموزد و در قالب جملاتی با کلمات بیشتر به کار می برد (همان).

³ .- این روش با استفاده از آموزش حروف الفبا شروع می شود و حروف تک تک به دانش آموز آموزش داده می شود؛ به تدریج حروف آموزش داده شده، در قالب یک کلمه آموزش داده می شود تا به جمله می رسد (همان پیشین).

ديري نمي پايډ که همين کلمات در قالب جمله همنشين کلمات تازه ديگري مي شود و سپس در مراحل بعدي به فراخور بحث حروف الفبا و صداها به فارسي آموز آموزش داده مي شود مانند درس نهم از کتاب اول (106=107): «کلمه هاي جديد: گفت، آورد، خدا، پدر، فرزند، همسر، خانواده، زيارت، قبل، ورزش، گردش، هوايما، قطار، اتوبوس، ماشين، هفته، ماشين»

گفت: من هفته ي قبل حقيقت را به دوستم گفتم. / آورد: پدر یک ساعت قبل فرزندش را با ماشينش آورد. و..... (قبول، 1388، 1: 106)

آموزش خواندن از طريق واج ها و مصوتها، که به تفصيل در مبحث شنيدن بدان اشاره شده است مانند:

سيل = س + _ + ي + ل پرنج = ب + _ + ر + _ + ن + ج
(قبول، 1388، 1: 16)

_ استفاده از یک متن که در هر جمله یک کلمه حذف شده و خط افقي يا نقطه چين جاي آن درج مي شود، و از زبان آموز خواسته شده که کلمات حذف شده را بنويسد. شايد ذکر است که تعداد کلمات متن در کتابهاي نخست کمتر و در کتابهاي بعدي بيشتري و بيشتري مي شود.

«خودکار، خواندند، بخش، فهميد، خوب، تمرين هاي، کتابخانه، زبان، درس، نوشت امروز صبح محمد و اميد به رفتند. آنها در کتابخانه کتاب زبان فارسي را محمد کتاب را با مداد.....، اما اميد تمرين ها را بانوشت» (همان، 1: 93)

_ درخواست خواندن متن از زبان آموز جهت شرح و تفسير درست و صحيح که نشان دهنده درک مطلب مورد نظر است: مانند متن شيخ بهايي ستاره شناس معمار و سوالي نظير: «هم معني کلمه هاي زير را بنويسيد:
معروف: چهره: استعداد: شاگرد: شگفت انگيز:
» (همان، 3: 91-93).

_ طراحي آزمون درک مطلب با سوالي مانند :
«چرا ملا نصر الدين گفت " شما لباسهايم را به ميهمني دعوت کرديد؟"» (همان، 2: 40)

- آموزش رعايت تکیه کلمات و جملات و نیز تلفظ جملات خبري و استفهامي از جمله موضوعات مهمي است که موجب مي شود لحن فارسي آموزان به فارسي زبانان نزديک و نزديکتر شو و در قسمت صحبت کردن به آن اشاره شده است. مانند: «آهنگ جمله خبري : شما به مدرسه رفتيد/آهنگ جمله پرسشي : آیا شما به مدرسه رفتيد؟/آهنگ جمله پرسشي : شما به مدرسه رفتيد؟» (همان، 1: 81)

و يا تکیه جمله:
«آيا 'ديروز علي با احمد به مدرسه رفت؟/خير'ديشب علي با احمد به مدرسه رفت و..» (همان، 1: 108)

و سپس خواندن جمله هاي زير با تکیه بر تکیه جمله: «آيا ندا لباس 'سيزش را پوشيد؟/نه او لباس 'زرديش را پوشيد» (همان، 1: 108)

- ارائه فرهنگ اوانگار که ترجمه عربي و انگليسي کلمات علمي و تخصصي را ارائه داده است نقش بسزايي در صحيح خواني فارسي آموزان دارد و آنان را در بهبود مهارت خواندن ياري مي رساند مانند:

ناگهان na-ga-han فجأة suddenly (همان، 3: 133)

– خواندن صحیح اعداد از ضرورت‌های آموزشی هر زبان غیر بومی محسوب می‌شود که " زبان نوین فارسی " از آن غفلت ننموده و توجه ویژه‌ای به آن مبذول داشته است چنانکه این روند از شماره‌های آسان به سخت در بیشتر دروس ادامه داشته است مانند: دویست و هشتاد و یک هزار و دویست و دو (281202) (قبول، 1389، 2: 106).

– شایان ذکر است که تصاویر نقش بسزایی در تفهیم مفاهیم، خواندن و درک مطالب توسط زبان آموز ایفا می‌کند، و از این روست که حجم زیادی از کتاب " آموزش نوین زبان فارسی " به این امر اختصاص یافته است.

د. مهارت نوشتن:

مهارت نوشتن در واقع پیچیده‌ترین و دشوارترین مهارت زبانی است و در واقع زبان آموز مهارت انتقال پیام را در قالب نوشتار فرا می‌گیرد. این مهارت سطوح مختلفی دارد که از رمزگذاری ساده، یعنی رونویسی آغاز شده و به حد‌هایی که نوشتن خلاقانه است ختم می‌شود.

موضوع‌هایی که برای نوشتن از سوی معلم ارائه می‌شود باید جالب باشد تا فراگیران را تحریک به نوشتن کند. و نیز در مراحل اولیه بهتر است موضوعاتی انتخاب شود که زبان آموزان اطلاعات کافی درباره آن داشته باشند و به نظر می‌رسد مؤلف کتاب سعی داشته تا در متن درسی ارائه شده ابتدا اطلاعات لازم را به فراگیران بدهد و سپس آن‌ها را به نوشتن ترغیب کند. مانند درس‌هایی که در مورد تاریخ ایران، ماه‌های شمسی و مسائل نظیر آن است. و یا موضوعاتی مانند شغل‌ها، ورزش، و ... که همه در زندگی با آن‌ها ارتباط داشته‌اند را مطرح می‌نماید.

دادن تکالیف نوشتاری به فراگیران زبان فارسی جهت تمرین نکاتی که در کلاس از معلم آموخته‌اند امری ضروری به نظر می‌رسد. نگارندگان این سطور بعد از اشاره به نمونه تمرین‌های نوشتاری که می‌توان برای کار در کلاس یا تکلیف استفاده کرد به ذکر تمارینی از کتاب دکتر احسان قبول پرداخته‌اند:

– نوشتن تمرین به صورت جایگزینی¹: به این صورت که بخشی از جمله توسط عبارتهای مختلف جایگزین شود. نویسنده کتاب به این نکته توجه داشته و تمارینی را پان عنوان در کتاب خود جای داده است: «کلمه مناسب را در جای خالی بگذارید: آمد (مدرسه، برادر، رفت از)» (همان، 1388، 1: 8).

– تمرین‌های کنترل شده: به صورت تغییر شکل جمله، ترکیبات جملات، بسط جملات و کوتاه کردن آن‌ها صورت می‌گیرد و برای مراحل اولیه آموزش مفید است. در کتاب مورد بررسی شاهد برخی از این تمرینات هستیم. مانند: «جمله‌های زیر را مرتب کنید: دانش‌گاه، ما، فارسی‌یمن، در، کتاب، را، خواندیم، همهی» (همان، 2: 100) و یا «با کلمه‌های زیر جمله بنویسید: حقیقت، کتاب:» (همان، 2: 104).

– درگیر کردن فراگیر زبان با مفهوم و معنای جملات: در برخی تمرینات مؤلف از فراگیر خواسته تا مفهوم جمله را با جمله‌ای دیگر بیان کند و این امر خود مستلزم فهم و درک جمله اولیه به صورت صحیح بوده و بر توانایی فراگیر در ساختن جملات جدید با ساختاری متفاوت کمک می‌کند: «آیا بهتر است عالم نسبت به این مسأله

¹ Replacement.

بمیرم یا جاهل؟ مفهوم این جمله را به صورت جمله‌ای دیگر بنویسید» (همان، 1390، 3: 45).

- تصحیح جمله‌های نادرست: مؤلف در برخی تمرین‌ها از فراگیر خواسته است تا با تأمل در جملات و با توجه به نکات دستوری خوانده شده اشتباهات را اصلاح کند: «اشتباهات را در جملات زیر پیدا و اصلاح کنید: 1- پارسال بنایان توانستند که يك ساختمان ده طبقه ساختند (2 اشتباه)» (قبول، 1390، 3: 21)

- کامل کردن جملات ناقص: در این تمرینات از فراگیر خواسته می‌شود جملات را کامل کند مانند نمونه زیر:

«جمله‌های زیر را کامل کنید: 1- ما می‌ترسیم که 2- هنرمندان دوست دارند که» (همان، 3: 20)

- ساختن کلمات معنادار مختلف از واج‌های درهم ریخته: که البته این تمرین در سطوح متوسط صورت گرفته که فراگیران با واج‌ها آشنایی کامل یافته‌اند.

«در جدول زیر 20 کلمه را از کلمه‌های جدید درس پیدا کنید. آیا می‌توانید کلمه‌های دیگری را هم پیدا کنید؟» (همان، 3: 17)

- نوشتن انشا در موضوعات مختلف: نویسنده کتاب در سطوح بالاتر از فراگیر می‌خواهد تا انشا بنویسد: «درباره یکی از دو موضوع زیر انشایی بنویسید خلاصه انشایان را در کلاس به صورت شفاهی بگویید» (همان، 3: 47)

- نوشتن ادامه داستان یا مطلبی که از سی‌دی شنیده می‌شود: این تمرین نه تنها قدرت تخیل و توانایی فراگیر را در نوشتن به کار می‌گیرد، بلکه مهارت نوشتن را به مهارت شنیدن و سخن گفتن در هم آمیخته است: «داستان را از سی‌دی بشنوید و بنویسید سپس ادامه آن را بنویسید و خلاصه‌ی داستان را در کلاس بگویید عنوانی را برای داستان‌تان انتخاب کنید» (همان، 3: 57).

- نوشتن خلاصه متن: نوشتن خلاصه از يك متن یا يك شعر مستلزم توانایی درک و فهم صحیح متن بوده که نیاز به تسلط خوانش صحیح متن دارد. در تمرین زیر نویسنده از فراگیر خواسته تا خلاصه مفهوم شعر را به صورت شفاهی در کلاس بگوید «شعر را با توجه به توضیحات در پایان آن بخوانید. خلاصه مفهوم شعر را به صورت شفاهی در کلاس بگویید» (همان، 3: 107).

- نوشتن انشا با طرح چند پرسش: این نوع سؤالات باعث می‌شود فراگیر زبان فارسی توانایی ربط و پیوند دادن جملات پراکنده و مختلفی را که در پاسخ چندین سؤال داده بیاید: «سؤالات را بخوانید و درباره آن‌ها فکر کنید سپس پاسخ سؤالات را در قالب يك انشایی مرتبط و منظم بنویسید: زبان فارسی چه خصوصیت‌هایی دارد؟ زبان فارسی چه فایده‌هایی برای شما دارد؟ و...» (همان، 3: 106).

- گنجاندن تمرین حل جدول در کتاب: این امر که از فراگیر زبان فارسی بخواهیم جدولی با سؤالات مختلف را حل نماید در واقع باعث افزایش دایره واژگانی وی شده و بر اطلاعات وی نیز می‌افزاییم. دکتر احسان قبول علاوه بر حل کردن جدول از فراگیر می‌خواهد رمز جدول را یافته و در مورد آن تحقیق کند: «جدول زیر را حل کنید رمز جدول یکی از مکان‌های تاریخی ایران است درباره این محل تحقیق کنید و خلاصه تحقیقتان را در کلاس بگویید» (همان، 1390، 3: 55)

انتخاب رمزی که نام يك مکان تاریخی باشد نه تنها با موضوع درس ارتباط داشته بلکه انگیزه و رغبت لازم را در فراگیر ایجاد می‌کند تا به دنبال کشف آن باشد.

نکته قابل تأمل در کتاب درهم آمیختن و تلفیق نمودن مهارت‌ها با یکدیگر در سطوح مختلف کتاب است. به عنوان مثال سطح نگارش با مهارت گوش دادن در تمارینی که در زیر آمده در هم تلفیق شده است:

«کلمه‌های زیر را از سی‌دی بشنوید و مانند مثال هر کلمه را در زیر مصوت مربوط به آن بنویسید» (قبول، 1: 9)

اگر در سطح پایین از فراگیر خواسته شده تا کلمات را بنویسد در سطوح بالاتر از وی خواسته شده تا حکایتی را بازنویسی کند: «حکایت را از سی‌دی بشنوید و بنویسید» (همان، 3: 46).

و یا در تمرینی مانند تمرین زیر شاهد آنیم که مهارت نوشتن با مهارت سخن گفتن تلفیق شده است، در ابتدا مؤلف از فراگیر زبان فارسی خواسته است با ترکیب کردن حروف کلمات معناداری بسازد: «با کلمه‌هایی که پیدا کردید جمله‌هایی را به صورت شفاهی بگویید» (همان، 3: 18)

گاهی تمارین نوشتن مربوط به ساختار زبانی و دستور زبان است که از فراگیر می‌خواهد تا زمان مناسب افعال را بنویسد مانند: تمرین 5 درس دوم جلد سوم: «جمله‌های زیر را با مصدر داخل پرانتز منفی کنید. به تناسب زمان فعل‌ها دقت کنید: كودك با قاشق و چنگال غذا می‌خورد. (خواستن)» (همان، 3: 20).

باید توجه شود تا مراحل مختلف نوشتن مانند مراحل پیش از نوشتن، آمادگی برای نوشتن، پیش‌نویس، مرور، ویرایش پیش‌نویس و فرایندهای پس از نوشتن توسط معلم اجرا شود.

نتایج

از بررسی و تحلیل شیوه‌های آموزش در مجموعه کتاب‌های "آموزش

نوین زبان فارسی" نتایج زیر حاصل شد:

- آموزش مهارت‌های زبانی مستقل از بافت فرهنگی - اجتماعی زبان فارسی نیست، چه به مهارت برقراری ارتباطی مؤثر توجه خاص دارد.

اصول مهارت نوشتن و سطوح مختلف آن یعنی رونویسی تا ایجاد انگیزه در دانش‌آموز جهت نوشتن خلاقانه، در کتاب «آموزش نوین فارسی» رعایت شده است.

- هر یک از مهارت‌های مهم آموزش زبان با برنامه‌ریزی و در راستای سطوح و پایه‌های قبلی مطرح شده‌اند.

- به آموزش فراگیران به صورتی هماهنگ در قالب سه حیطة شناختی، عاطفی، و مهارتی توجه شده است.

- شنیدن، یکی از پایه‌ای‌ترین و اساسی‌ترین مهارت‌های آموزش زبان است که تا حدود زیادی مورد کم‌توجهی و بی‌مهری متولیان آموزش زبان قرار گرفته، اما کتاب حاضر با توجه ویژه‌ای که به این مسأله مبذول داشته، زبان فارسی را به گویشوران زبان عربی به شیوه‌ای مؤثر و لذت بخش آموزش داده است.

– نویسندگان با آگاهی از اهمیت مهارت خواندن در آموزش زبان به خوبی و با ظرافت، تکنیک‌های مورد نیاز این مهارت را به کار گرفته است؛ شنیدن و تکرار کردن، تلفظ، گفت و گو، حفظ کردن متون نثری و شعری، صحبت کردن در مورد موضوعات به صورت آزادانه و انتخاب موضوعات مربوط به ادبیات فارسی برای متون آموزشی از مهم‌ترین تکنیک‌های مربوط به مهارت صحبت کردن است که مؤلف در کتاب‌های خود به کار گرفته است.

فهرست منابع منابع فارسی

- براون اچ، داگلاس (1363)، اصول یادگیری و تدریس زبان، ترجمه: مجدالدین کیوانی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- چستن، کنت، (1378). گسترش مهارت‌های آموزش زبان دوم (تئوری و عملی). ترجمه: نورمحمدی، محمود. تهران: نشر رهنما
- حسینی، سید محمد ضیاء (1385)، اصول و نظریه‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، تهران: سخن.
- حقانی، نادر. (1384)، مهارت پنجم، پژوهش‌های ادبیات معاصر جهان، شماره 25، از 107 تا 118.
- رینر، کیث و پولچک، الکساندر. روانشناسی خواندن. ترجمه مجدالدین کیوانی. مرکز نشر دانشگاهی. 1378.
- = الفضیلة، نور (2009)، تفعيل البيئة العربية بالألعاب اللغوية لترقية مهارة الکام. رسالة مقدمة لنيل درجة الماجستير. جامعة مولانا مالک ابراهیم الاسلامیة. جمهوری اندونسیا.
- قبول، احسان (1388) آموزش نوین زبان فارسی. تهران: نشر یاسین. چاپ دوم.
- علیان، أحمد فؤاد محمود. (1992) المهارات اللغوية (ماهيتها وطرائق تدريسها). ریاض.

منابع الکترونیکی

- جعفر لپسند، (<http://afarineshdaily.ir/afarinesh/News.aspx?NID=9458>).

منابع لاتین

- Richard N. Frye. History of the Persian Language in the East (Central Asia) .
[http://richardfrye.org/files/History of the Persian Language in the East.pdf](http://richardfrye.org/files/History%20of%20the%20Persian%20Language%20in%20the%20East.pdf)
- Alan S Kaye. Persian loanwords in English.
<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage>
- New Persian. 2007.
http://sites.la.utexas.edu/persian_online_resources/history-of-the-language/new-persian